

Albert Camus (1913-1960), un perfil personal

Octavi Fullat Genís

Catedrático de Filosofía de la Educación
de la Universitat Autònoma de Barcelona

Vaig obtenir el grau de Llicenciatura en Filosofia i Lletres, especialitat de Filosofia, el 1956 i a la Universitat de Barcelona després d'haver superat els tres exàmens eliminatoris de final de carrera. En aquells temps els estudis duraven cinc anys.

Érem catorze i només la meitat aconseguíem salvar amb èxit els tres exàmens eliminatoris en la primera convocatòria, la de juny. On celebrar-ho? Doncs, a la Plaça Reial amb cervesa. No eren, aquells, temps d'esplendor. Tampoc ho són els d'ara, però la gent badoca no se n'assabenta.

Ens vam prendre, això sí, un plus; vam anar a regna solta. En què va consistir? En una sortida d'una nit als cingles de Bertí. Tren fins a Aiguafreda i tenda de campanya. Hi vam anar tots set, nois i noies. A l'altra banda del riu Congost admiràrem el massís del Montseny. Foc de nit, sopar i cleques en memorar moments divertits dels anys que havíem passat junts a la universitat. Joan Claret particularment ens feia morir de riure imitant algun Professor.

Vaig comunicar als meus pares l'alegria de ser ja llicenciat. Havia anat a casa seva situada a la Rambla del Poble Nou, per a prendre les postres amb ells un cop havia enllestit el dinar del diumenge amb els escolapis del carrer Diputació número 277. Felicitacions i enhorabones.

El meu pare es va posar seriós i m'apremià així:

—Ara, el Doctorat.

—Em cal respirar una mica.

—De cap manera. El proper curs a iniciar els Cursos de Doctorat.

Demanava jo una treva perquè havia cursat la carrera treballant simultàniament com a professor de batxillerat als escolapis. Cada juny m'examinava de dues assignatures i deixava pel setembre les altres tres. No havia tingut vacances, per tant, durant cinc anys. Ell, fill de pagesos d'Alforja, va aconseguir que li paguessin la carrera

de mestre. Després, treballant va sufragar-se la carrera en Ciències Exactes, i a continuació la de Medicina que culminà amb un Doctorat en la mateixa especialitat. Només a la capital de l'Estat es podia obtenir el grau de Doctor. Vaig comprendre el seu requeriment pronunciat amb ànim resolut. No hi havia volta de full. D'altra banda podia no obeir-lo; jo era escolapi i no depenia d'ell. Però vaig fer tal com m' ho havia ordenat. I vaig procedir bé. Si ho hagués deixat per a més tard, avui no fóra el que sóc. Esforç i disciplina són valors antropològics majúsculs. Els "mores" dels nostres dies, en canvi, han divinitzat els fluxos de mollera i els dropos despistats.

Dos anys més d'estudis universitaris. Un cop acabats tenia per davant la tasca de la Tesi Doctoral. Quina matèria abordar? Se'm va ocórrer consultar-ho amb el Doctor Joan Tusquets, catedràtic de la recent engegada carrera de *Pedagogia*.

—Per què no fas una Tesi sobre alguna cosa de Psicologia animal?

—Bé —fou la meva resposta sense convicció.

Vaig demanar permís als meus superiors escolapis per anar a París, una setmana, a fi de recórrer llibreries i contactar amb algun Professor de la Sorbonne si s'esqueia. No es disposava d'Internet. Permís concedit.

Al segon dia de la meva estada parisina baixant pel Boulevard Saint Michael en arribar a l'alçada de la Plaça de la Sorbonne vaig descobrir la llibreria PUF —Presses Universitaires de France—. Hi vaig entrar. Se'm va posar a l'abast de la mirada un llibret editat per Gallimard: *L'Etranger* —1942— d'un tal Albert Camus del qual no en coneixia res. El general Franco el tenia prohibit a l'estat espanyol. Coses de dictadors. El comunista Stalin va fer el mateix a la Unió Soviètica.

Quina nit, Déu meu! Quina nit! Vaig devorar el text gairebé sense respirar. Quina patacada als ronyons del meu esperit! L'edifici que m'havien construït s'esmicolava amb la destralt despietada que trencava una nit que hauria hagut de ser mansa. Una cosa em va quedar diàfana: ni psicologia animalesca ni altres galimaties avorrits. El tema de la meva Tesi Doctoral fóra Albert Camus. Ja veuria des d'on abordar-lo.

L'endemà al matí vaig comprar-me *Noces* —1939—, *Le mythe de Sisyphe* —1942— i *Caligula* —1944—. També vaig adquirir el primer volum de *Littérature du xx siècle et christianisme* de Charles Moeller, on s'abordava Camus sota el títol de *Silence de Dieu*. Deia el títol del capítol I: *Albert Camus ou l'honnêteté désespérée*. ¿Qui em

podria dirigir la Tesi a Barcelona sobre un autor prohibit? Vaig pensar en un dels meus Professors, el Doctor Joaquim Carreras Artau, que ens havia impartit la història de la filosofia contemporània. Acceptà confesant-me, emperò, que ell no havia llegit mai el meu autor. Li vaig platicar, llavors, del llibre de Moeller.

—Podríem fer una cosa —em suggerí.

—Quina?

—Que el Professor Moeller l'aconselli i jo n'acceptaré les decisions.

—D'acord.

Charles Moeller era Catedràtic a Bèlgica a la Université Catholique de Louvain —Leuven en flamenc—. Això era garantia de respecte als dogmes catòlics. I així va començar la llarga peripècia per al meu intel·lecte inquiet i alarmat.

Presentaria la meva Tesi Doctoral, que versà sobre les possibilitats d'una ètica atea segons la producció literària d'Albert Camus, quatre anys i mig més tard. Camus mateix em feu obsequi dels seus llibres a través de la seva secretària en el despatx que el literat tenia a la seu de l'Editorial Gallimard de París. Vaig continuar donant classes de filosofia i d'història de l'art i de la cultura en el batxillerat a fi de guanyar —me la vida.. Això no m'impedí una dedicació gairebé forassenyada a la meva labor de tesi. No només llegia tot el que havia produït Camus, també vaig voler estudiar les lectures que ell havia realitzat. Només així entenia què podia penetrar en l'interior de l'autor. No hi va haver diumenges, ni Nadals, ni Setmana Santa, ni vacances d'estiu. Estudi i més estudi. A la casa de camp que el meu pare tenia a mitja hora del poble d'Alforja —Tarragona— m'hi vaig tancar tots els estius amb llibres a fi de progressar. Com que no hi havia electricitat treballava des de la primera llum fins a la posta del sol. Tampoc teníem aigua corrent. Sense importància. Disposàvem de basses per al regadiu.

Se m'anava despertant a l'ànima l'ensurt davant una Història humana atravesada per l'absurd i sense redempció possible.

Mersault després de matar un àrab i ja empresonat rep la visita de Maria, la seva amant. Ella li pregunta si se l'estima, i Mersault, protagonista de *L'Étranger*, respon:

Je lui ai dit que cela ne voulait rien dire, mais qu'il me semblait que non.

Adverteixo que aniré citant Camus en ocasions en llengua francesa i altres traduït al català. Així em diverteixo.

El procés judicial al qual es veu sotmès Mersault després de l'assassinat de l'àrab és un procés kafkià que el porta al convenciment de la seva mort. Rebel·lió contra el destí, contra el món i contra Déu, que està sord:

Pour que tout soit consommé, pour que je me sente moins seul, il me restait à souhaiter qu'il y ait beaucoup de spectateurs le jour de mon exécution et qu'ils m'accueillent avec de cris de haine.

Le Mythe de Sisyphe —1942— s'obre solemnement amb una fórmula que en el seu dia em va deixar gelat:

Il n'y a qu'un problème philosophique vraiment sérieux: c'est le suicide.

Té sentit la vida humana? Aquest és el gran desafiament. Amb tot, a desgrat de ser desbaratada i absurda, la vida val la pena de ser viscuda. Kierkegaard, Chestov i Husserl pretenen haver suprimit el despropòsit; Camus es llença per altres rumbos:

La vie sera d'autant mieux vécue qu'elle n'aura pas de sens.

I com portar-ho a terme? Per començar:

Il faut imaginer Sisyphe heureux.

Tan sols comptem amb el present i cal que ens hi entreguem per incompreensible que resulti. L'epígraf que el mateix Camus col·loca a l'inici d'aquesta obra reproduïx un text del poeta líric *Píndar* —mort el 438 a.C.—.

*Oh, ànimia meva, no aspiris a la vida immortal; cenyeix-te a esgotar el camp d'allò possible —Epínicis o Odes triomfals; tercera *Pítica*—.*

Le cimetière marin —1920— de Paul Valéry s'inspira en la mateixa filosofia. Aquest poema enquadrat en el cementiri de Sète medita líricament al voltant de la vida i

la mort, a propòsit de la llum i la consciència, sobre l'absolut i l'ens, concloent amb una invitació a apurar la vida en el seu fet simple de transitar. Consciència i rebel·lia, segons Camus, constitueixen l'única llibertat de l'home; aquí a més radica la seva grandesa. Sísif, l'heroi absurd, supera el seu destí a base de trobar l'alegria en l'esforç inútil. Ja Sophokles en la seva *Oidipous tyrannos* —*Edip rei*—, del 430 aC., així com també el personatge de Dostoievski —1821-1881—, Kirilov, publiquen sense embuts; *tot està bé*. Esperar un altre món és feina de porucs i apocats.

Carregar amb l'absurd? No estava, ni està, a l'alçada de les meves forces. Amb tot, l'extravagància i la il·lògica de l'existència humana m'anà penetrant seriosament. ¿Què fer amb Déu i la seva encarnació? L'aflicció s'anava apoderant de mi.

La peça de teatre *Calígula* —1944— va fer ploure sobre mullat. El món és hostilment opac. L'emperador romà no aconsegueix superar l'absurditat:

Les hommes meurent et ils ne sont pas heureux...

Qu'il est dur, qu'il est amer de devenir un homme!...

Vous avez fini par comprendre qu'il n'est pas nécessaire d'avoir fait quelque chose pour mourir...

On est toujours libre aux dépens de quelqu'un...

I'l n'y a qu'une façon de s'égalier aux dieux: il suffit d'être aussi cruel que'eux.

Ivan Kaliayev de *Les justes* —1946— representa l'heroi que pretén donar possibilitats a la justícia perquè aquesta supprimeixi el desordre establert. Però quan el poeta terrorista ha de matar l'ésser humà —nens—, en lloc de fer-ho amb una idea, l'acte justicier es torna impossible.

Pour une cité lointaine, dont je ne suis pas sûr, je n'irai pas frapper le visage de mes frères.

Kaliayev vol ser justicier, no assassí. Emperò, no es pot portar la justícia sense cometre injustícies. Matar una vida per amor a la vida. Quina absurditat! La història sencera reposa sobre la ceguesa col·lectiva, gravita sobre la incongruència.

Le malentendu —1944— torna al tema de l'absurd. El món camina fabricat de tal manera que els éssers humans estan convençuts que mai se'ls dona allò que es

mereixen. La categoria del *Geworfenheit* —"estar llençat, empès" — heideggerià va ajudar-me a poder fer-me càrrec d'aital treball insuls. El *Dasein* queda constituït pel "ja-aquí-a-pesar-seu". Cap al finament mentre existim. Camus a *La peste* concreta de manera endiablada:

Nous ne pouvons pas faire un geste en ce monde sans risquer de faire mourir.

Som culpables a pesar nostre. Freud precisa que a través de la culpabilitat ens fem càrrec que consistim en desig, tan culpables, emperò, quan desitgem com quan renunciem al desig. Ho repeteixo:

Només hi ha una manera d'igualar-se als deus: ser tan cruel com ells. — Calígula—.

Serem culpables per sempre. Aquesta nit pesa com el dolor humà. —Calígula—.

I Déu? I Déu? A Déu:

Se li tirarà en cara el mal i la paradoxa d'un Déu totpoderós i malèfic, o benefactor i estèril. —L'Homme révolté—.

Però bo o dolent, potent o bé impotent, ¿per ventura Déu existeix?:

L'home està llençat a una terra, l'esplendor i la llum de la qual li parlen sense descans d'un déu que no existeix. —Noces—.

En què queda, aleshores, la nostra vida?:

La peste és la vida, i això és tot. —La Chute—.

Jean-Paul Sartre treu les conseqüències pessimistes de tal visió antropològica:

Els mateixos motius hi ha per estimar els homes que per odiar-los. —La Nausée—.

El fonament metafísic d'aquesta tesi el vaig descobrir en Heidegger el qual sosté que l'ésser i el no-res coincideixen.

La meua Tesi avançava amb molt de suplici. Déu se'm convertia en el faedor número u del mal.

Si encara quedaven afanys de ser bo, calia preguntar-se com Tarrou:

Peut-on être un saint sans Dieu? —La Peste—.

És clar, sempre resulta possible ser idiota, beneit, donant-se als altres perquè sí, sense solta ni volta. Aquest tarannà no era el meu amb la qual cosa persistia el titubeig, la vacil·lació. No acceptava tampoc que Déu passés a ser el recurs dels éssers privats de futur.

I a més:

¿Qui podria afirmar que una eternitat de joia pot compensar un instant de dolor humà? —La Peste—.

Llegia aquells dies *Beiträge zur Philosophie —Contribucions a la filosofia—* de Heidegger. El *Dasein* no té necessitat de finestres cap enfora; ell consisteix a viure fora de si, no és més que apertura. Les coses se'ns fan presents; nosaltres els donem presència. L'absurd camusià desapareix de tal faisó encara que el preu a pagar resulti exorbitant: costa tant com perdre el propi acte de consciència, desfer-se del jo conscient de cadascú passant a ser *quelcom* en lloc d'*algú*. En canvi per a Camus:

Si jo fos un arbre, no fóra absurd. L'absurd sorgeix de la meua raó lúcida, de la meua consciència que m'enfronta amb la creació. —Mite de Sísif—.

Em vaig quedar amb Camus. Era més directe, més meu. L'estudiava a través del text *Jenseits des Lustprinzips —1920— o Més enllà del principi de plaer* de Freud. Instint de mort o *Todestriebe*. Som agressió vers el nostre interior i també vers l'exterior..., masoquisme i sadisme. Absurds, absurds pels quatre costats; som realitats desatinades. A la vida no comptem amb conclusions d'una argumentació; únicament pengem de decisions. L'Ésser, dirà Heidegger a *Esser i Temps*, en *¿Què és la metafísica?* i en *Nietsche I-II*, l'Ésser és No-res, no-res de l'ens. Per això el *Dasein* es

defineix per la *Sorge*, cura i preocupació; la *Sorge* elucida la temporalitat i la finitud. La història no és una educació dirigida cap a, sinó una multiplicitat de duracions enredades entre si. Només ens faltava l'actual consumisme esbojarrat i suïcida per a omplir a vessar l'absurd antropològic que em tenia empresonat.

L'estudi de l'obra de Camus m'havia conduït a un punt sense sortida: l'existència és absurda, demencial. Vaig escriure al Professor Charles Moeller de Lovaina. La seva resposta fou acollidora. Allí vaig anar amb el degut permís dels superiors escolapis.

Em vaig passar dos dies a París. Anys més tard em comprava a la llibreria Gallimard *Le Cahier bleu et le Cahier brun*, a més d'*Investigations philosophiques*, de Ludwig Wittgenstein, llibres que m'han estat útils més tard per digerir Camus. Jocs de llenguatge com si es tractés del joc d'escacs; ara bé, el llenguatge es diferencia dels escacs en què s'aplica a la realitat mentre que el joc d'escacs no s'aplica a res. Per continuar posteriorment amb el meu estudi d'hermenèutica dels llibres de Camus vaig recórrer encara a Popper, concretament a la seva obra *Conjectures et Réfutations* —1966 en l'edició francesa de Payot—. El llenguatge estableix el trencament entre home i animal amb perdó d'aquells que pateixen zoofilia. El llenguatge animal disposa únicament de *funció expressiva* —expressa estats psíquics— i de *funció estimuladora* —provoca reaccions—. El llenguatge humà, a més, posseeix *funció descriptiva i funció argumentativa*.

El 1958, però, quan vaig anar a Bèlgica per entrevistar-me amb Moeller no havia abordat encara la perspectiva lingüística. Vaig deixar París i en tren em vaig traslladar a Brussel·les, on aquells dies tenia lloc l'Exposition Universelle. La vaig recórrer i altre cop en ferrocarril fins a Louvain on el Professor em rebria a la Université Catholique. El 1968 l'esmentat centre universitari es dividiria en Facultats de parla flamenca i facultats de parla francesa: entre 1972 i 1979 aquestes últimes Facultats es van traslladar al Brabant wallon on hi ha Louvain-la-Neuve, però el 1958 Charles Moeller m'acolli a l'antiga universitat on ressonava encara la veu del Cardenal Désire Mercier —1851-1926— que hi va ser professor de filosofia neotomista.

Residia en un campament scout per manca de diners. El primer dia Moeller em convidà a reparar les forces en una *brasserie* dels entorns de la universitat. Recordo que el plat consistent que vaig menjar, més la cervesa, em van pujar al cap deixant-me el cervell poc servible per tractar l'assumpte de la Tesi.

Des que havia abandonat Barcelona que gairebé no havia pres res calent. M'arreglava amb el que m'havia endut: llaunes de sardines i de tonyina, comprant-me pa sobre el terreny, llet i fruita. Em sentia en baixa forma.

—En Camus —em va dir Moeller—, s'hi troba certament l'absurd, però no perdi de vista que hi ha a més la recerca del Misteri tot i que ell no se n'apercebés.

—En quin text per exemple? —vaig objectar.

—*Il peut y avoir de la honte à être heureux tout seul*. Ho trobarà a *La Peste* tant en boca de Rieux com de Rambert.

Van ser dos dies de converses molt útils cara al meu propòsit. Decidia desemascarar les intencions ocultes de Camus sobre el Misteri, el *mysterion* grec que és allò que no es pot veure ni escoltar, allò que és inaccessible a la raó.

—M'agradaria —vaig insinuar-li— poder parlar amb Camus.

—Hi connectaré —em va respondre— i prepararé una entrevista.

De retorn a Barcelona em sentia reconfortat. Moeller, home cultivat i d'esperit penetrant alhora que estable, m'havia injectat alè. Àdhuc el seu cos presentava solidesa i vigor.

La mare de Camus, Catalina Sintès, era d'origen mallorquí, Això me'l va fer més proper. El dia 7 de novembre de 1913 havia nascut, Albert, a Mondovi, població d'Alger, a l'època una colònia francesa. Abans del domini de França les terres algerianes es trobaven sota el poder otomà. El període francès va allargar-se des de 1830 fins a 1962 en què Ben Bella obtingué la independència per al seu poble.

El pare del meu home, Lucien Camus, morí el 1914 a la batalla del Marne dins de la Primera guerra mundial —1914-1918— Pertanyia a una família de l'Alsàcia. Gairebé no va conèixer, per tant, el seu progenitor, que havia estat obrer en una explotació vinícola. La seva mare, en canvi, es guanyava el sustent com a assistenta domèstica. Era quasi sorda, no parlava.

Je n'ai pas appris la liberté dans Marx. Il est vrai: je l'ai apprise dans la misère
—*Actuelles I*—.

Va créixer, Camus, dins de la pobresa vivint en un apartament de dues peces. ¿Com va aconseguir estudiar? En ser orfe de guerra va obtenir una beca que li permeté cursar tant estudis secundaris com superiors.

L'Absurd d'Albert Camus s'ha endinsat dins la meua biografia existencial però tanmateix ha romàs subjecte per la indagació del Misteri, recerca que tal com em va donar a entendre Moeller sosté gran part de la producció camusiana.

L'ésser humà ha aspirat ser Déu. Sartre ha escrit que l'home és la passió inútil de fer-se déu. El cristianisme parla de la divinització del creient: encarnació del Fill, redempció, gràcia, sacraments, visió de Déu *post mortem*.

Com intel·ligir Déu? En el segle XX el jueu Levinas —1905-1995— s'hi refereix —*De Dieu qui vient à l'idée, 1993*— de forma tan perspicaç que no es pot confondre ni amb el bram de l'ase del populatxo que hi creu ni tampoc amb el cant, amb bramuls de mula, de la xusma atea. Déu manca de presència atès que la seva santedat el separa absolutament dels nostres coneixements, La seva transcendència resulta tan radical que acaba en absència. Déu no és ni substància ni concepte; no pot aparèixer, per tant, ni al final d'un argument ni en el contingut d'una revelació impossible, Déu, en conseqüència és no-res. Es planta més enllà de la immanència de les presències disponibles. Santedat, separació, transcendència seriosa, omnímoda, absoluta. Més tard el Mestre Eckhart m'ha ajudat a intel·ligir Levinas.

Els sentiments religiosos d'algú? Són cosa seva. Com si li agrada la xocolata amb xurros. Altres es complauen amb cargols dolços i coents; altres amb el socialisme i no hi falten els que frueixen amb el capitalisme. Sobre gustos no hi ha dogmes; *self-service*, “autoservei” per a tothom.

En el judaisme la *santedat* consisteix en separació. Tan sols escau a YHWH, al distint, al pur, al separat del món, d'allò perceptible i d'allò conceptualitzable. Manca, en conseqüència, de definició. Déu és sant. Ni roser, ni corc, ni cervell, ni imatge, ni idea, ni esperit, ni tan sols ens, ni tampoc Ésser. Què queda doncs? no-res. Res de tot allò que és nostre.

Albert Camus és inquiet. Busca allò que no es dóna.

Nous ne sommes pas de ce monde, nous sommes des justes. Il y a une chaleur qui n'est pas pour nous. —Les Justes—.

A la mateixa peça de teatre Kaliayev, o Yanek, ha mort a fi de pagar pel crim d'haver matat el tirà, el Gran Duc de Moscú. La seva estimada, Dora, exclama;

Yanek est mort... Il doit rire maintenant. Il doit rire, la face contre terre.

Per què riure? Perquè ha suprimit el dèspota i després ha pagat amb la pròpia vida l'acte justicier que l'ha dut a matar un ésser humà. Set de justícia. El Misteri no s'encarna; continua furtiu i clandestí. Riure ja inservible, balder. Ha fracassat Yanek?

A la pesta que castiga la ciutat d'Oran —*La Peste*, 1947— Camus descobreix l'al·legoria del nazisme, de l'estalinisme, del racisme i podríem afegir de la SIDA. Cal lluitar contra la pesta. Per què? Camus s'aparta del fenomen religiós històric però posseeix un sentiment intens d'allò sagrat. Així s'ha d'interpretar, segons em sembla, la seva preocupació pel que és sagrat i la seva relació amb la conducta —*L'homme révolté*, p. 35—.

En el prefaci a l'edició nord-americana de *L'étranger* assegura que Mersault és l'únic Crist que ens mereixem. Queda així plantejat el significat de *Mysterion*. Aquest mot grec significà etimològicament *tancar ulls i boca*; és qüestió, en conseqüència, d'una realitat secreta, oculta. Misteris d'Eleusis, de Serapis, de Mitra. No hi ha coneixement directe del Misteri; hom s'hi acostava progressivament sense atenyer-lo mai. El Misteri que anuncia Pau de Tars en la seva primera missiva als creients de la ciutat de Korinthos, on havia fundat una comunitat cristiana entre l'any 49 i el 51, encaixa, l'esmentat misteri, amb el concepte de *mysterion* hel·lenístic. La carta l'envià l'any 54 des de la ciutat d'Ephesos. Els nou primers versets del capítol primer de l'epístola introdueixen el misteri de Jesucrist, misteri que no se cenyeix a perfeccionar el coneixement, sinó a ultrapassar-lo vers un ordre superior.

A *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence* (1974) Emmanuel Lévinas —1905-1995— apunta a allò misteriós, cap a allò que es mostra sense mostrar-se quedant simplement insinuat a manera d'enigma i de rastre. La noció d'*événement* que desenrotlla Deleuze a *Logique du Sens* —1969— s'acosta igualment al *mysterion* ja que l'*événement* marca una cesura, un tall, en el discurs temporal produint un interval en allò que és consabut i natural. Ens acostem així al *Göttliche*, allò diví, de Heidegger a *Beiträge zur Philosophie* —1989—, a *Besinnung* —1997— i també a *Approches de Hölderlin* —en la versió francesa de 1962—. Àdhuc la *Entgötterung*, característica dels nostres temps desdivinitzadors pot llegir-se com una manera de plantejar allò diví més

enllà de la interpretació judeocristiana en la qual Déu és causa i fonament. És així com Lévinas es refereix a *enigme* a *En découvrent l'existence avec Husserl et Heidegger* — 1949 i 1979— la transcendència no és fenomenal però s'anuncia en els fenòmens com a empremta no capturada, per cert, pels mateixos fenòmens.

Les reflexions suara apuntades han estat posteriors a les meves primeres lectures de Camus, però va ser ell el que em va col·locar en els senders del Misteri, d'allò que és impossible per a l'ésser humà.

A partir de la nit en què em sentí cridat, doncs realment vaig ser cridat, vaig haver de respondre o, almenys, buscar la resposta. —La Chute—.

A Clamence se li ha plantejat l'interrogant ètic. ¿Pot l'home tirar endavant sense moral?, ¿la moral resulta possible sense referència a Déu? Una moral atea ¿pot superar el plànol dels costums o dels tics convulsius?

A *Lettres à un ami allemand* hi vaig descobrir una frase que em va forçar a donar-hi voltes. Fou la següent:

*Vostè ha arribat a concloure de tot això que l'home no és res...
No hi veia cap argument a oposar-li com no fos un gust violent de la justícia.*

En el mateix llibre de Camus vaig trobar un text que enllaçava amb l'anterior:

*Què és l'home?...
És aquesta força que acaba sempre anihilant els tirans i els deus.*

A *Les Justes* novament Camus deixa al descobert la recerca del Misteri, la indagació d'aquella realitat que arrenca, el que és humà, del món exclusivament zoològic. Exclama Anenkov:

Centenars dels nostres germans han mort per tal que sapiguem que no tot està permès.

Al llarg de les meves lectures camusianes hi vaig detectar un paisatge on la llum era aparença del que és misteriós i sagrat:

La misèria m'impedeix creure que tot és bo sota el sol i en la Història, però el sol m'ha ensenyat que la Història no ho era tot. —L'Envers et l'Endroit—.

El concepte de transcendència epistemològica, i no la òntica, tal com la va entendre Sartre en la seva concepció de la fenomenologia m'ajudà a intel·ligir l'esforç de Camus en la seva busca del *Mysterion*. Escriu Sartre a *L'Être et le néant*:

La conscience est conscience "de" quelque chose: cela signifie que la transcendance est structure constitutive de la conscience.

L'acte de consciència no és únicament visió de quelcom que no es troba precisament a l'interior d'aquest acte; encara va més enllà, vers allò que la consciència no serà mai. La consciència humana és *falta de, és desig de ser*. D'aquesta faisó em resulta aclaridora la fòrmula camusiana. *S'il est vrai que nous naissons dans l'Histoire, nous mourrons en dehors d'elle.*

Anys més tard Lévinas m'ha alleujat amb la seva noció de *trace*, noció que pot il·luminar més d'un text camusià. L'Infinit s'anuncia com a *trace*, petja, en la fenomenalitat a base de pertubar-la. La *trace* és ruptura de l'ordre del món, és un pretèrit que no ha estat mai present, és un passat immemorial. A la conferència que Camus va pronunciar a Upsala, Suècia, el dia 14 de desembre de 1957 llançà unes paraules que remetien inexorablement a allò sagrat, al Misteri. Son les següents:

Le monde n'est rien et le monde est tout, voilà le double et inlassable cri... cri qui...réveille...l'image fugitive et insistante d'une réalité que nous reconnaissons sans jamais l'avoir reconstruite.

Actualment llegeixo aquestes frases de Camus a la llum de *Humanisme de l'autre homme* —1973— de Lévinas. L'Altre o l'Infinit no són substàncies que preexisteixin al *visage*, el qual, per cert, no és cap fenomen; és tan sols símbol de la vulnerabilitat d'un existent. Vers el *Mysterion* inabordable, en direcció al secret que no es pot revelar, patentitzar. El Misteri és no-res, res de tot allò nostre.

L'art comprès com a fatiga per contemplar la Bellesa, el *Kallós*, la *Pulchritudo*, la *Bellezza*, el *Schönheit*, la *Beauty*, entesos com a mots que senyalen una esfera

metafísica, l'art així intel·ligit constitueix un altre sender que els humans hem traçat per tal d'acostar-nos fent tentines al Misteri. Aquest Art de la Bellesa Immortal apuntava a allò Irreal Perfecte; així ho concebeix Malraux a *La Tête d'Obsidienne* —1974—. En tal supòsit, el de la Bellesa Impossible, em faig càrrec de Bergson quan escriu:

A quoi vise l'art, sinon à nous montrer... des choses qui ne frappaient nos sens et notre conscience? —La Pensée et le mouvant, 1934—.

Aquesta manera de concebre l'art me l'ha fet entendre Antígona. La victòria sobre el destí és allò que caracteritza l'art com a demiúrgia; així ho veié Malraux a *Les voix du silence* —1951—.

M'ha contat Camus a *L'État de Siège* —1948—:

He viscut el nihilisme, la contradicció... Però, a la vegada he saludat el poder de la creació i l'honor de viure.

Per què es rebel·là? ¿quina realitat va sostenir la protesta? El seu art literari és recerca.

El bon camí és el que condueix a la vida, al sol. No es pot sentir fred constantment. —Les Justes, 1950—.

I a *La Peste* —1947—:

Reconegué que tenia por... També ell tenia necessitat de calor humà.

Com he assenyalat abans, redactava la meua Tesi durant els tres mesos d'estiu tancat en una casa de camp que el meu pare tenia al poble natal d'Alforja, a la comarca de Tarragona. La finca comptava amb quatre hectàrees d'avellaners, oliveres i ametllers. La meua germana Maria em passava a màquina el text. Camus em tenia obsedit. Hi vaig dialogar en un cos a cos despietat. Em ferí seriosament la *Weltanschauung* que m'havien inoculat des que era pàrvul. Immers en les nits condensades i en les aurores i postes que obrien i tancaven la llum, del meu espai, vaig entendre textos com aquest de *L'envers et l'endroit* —1937—:

Ce monde de pauvreté et de lumière...

La misère m'empêcha de croire que tout est bien sous le soleil et dans l'histoire; le soleil m'apprit que l'histoire n'est pas tout.

Nit de l'absurd, però també sol que busca alguna cosa més enllà.

Claude Lévi-Strauss posteriorment, després que l'havia tingut de Professor al Collège de France, m'ensenyà a llegir Camus d'una altra manera. A *Anthropologie structural Deux* —1973— hi vaig aprendre a llegir la història no a manera de progrés lineal, vàlid per a la humanitat sencera, sinó com a històries que reflecteixen la diversitat humana, diversitat que objectiva la impossibilitat que una sola forma d'humanitat posseeixi la capacitat de realitzar totes les potències antropològiques. Entre l'ocàs i l'aurora vaig aprendre que *Rede* —Parlar— no és tasca fàcil; no es tracta de xerrar sense dir res, sinó de guardar silenci per a poder dir alguna cosa. Al cap i a la fi la ciència no prové d'un dubte universal i previ, sinó d'un dubte renovat sense parar. Em complac amb Heidegger el qual intel·legeix el *Dasein* a la vegada com a apel·lant i com a cridat a l'interior de la *Gewissen* —consciència—; així a *Sein und Zeit* —1927—.

Llibertat per a rebel·lar-nos contra l'Absurd. A *Phénoménologie de la perception* —1945— Merleau-Ponty defineix la llibertat com:

Le pouvoir de garder à l'égard de toute situation de fait une faculté de recul.

De tal manera podem assumir personalment una situació que s'ha donat; al contrari només hi ha inèrcia i repetició. Amb l'esmentada llibertat un es fa càrrec del text següent de Camus:

La rebel·lia... reivindica l'ordre enmig del caos i la unitat en el cor mateix d'allò que fuig i desapareix. —L'Homme Révolté, 1951—.

En l'epígraf a la quatrième lettre de la seva obra *Lettres à un ami allemand* —1945— s'hi llegeix:

L'homme est périssable. Il se peut; mais périssons en résistant, et si le néant nous est réservé, ne faisons pas que ce soit une justice!

Únicament allò sagrat pot arrancar tals audàcies, tan exigents afanys. No es tracta del desig fràgil i evanescent, sempre a reconstruir, al qual es refereix Lacan a *Écrits* —1966—, sinó que es tracta del *Désir* del qual parla Lévinas a *Totalité et infini* —1961—. Aquest pensador distingeix entre *necessitat*, la qual busca el consum, i *El Desig*, que és relació al més enllà de l'horitzó del Món, ànsia, d'altra banda, que mai no serà satisfeta. Si abracéssim la satisfacció, ens convertiríem en deus. Aquesta fou la temptació en què sucumbiren Adam i Eva segons el relat mític del *Gènesi*.

Alertat per la recerca camusiana del Misteri, d'Allò Sagrat, vaig rebre un capvespre a la meua casa de camp d'Alforja una tremenda bufetada del meu literat. Havia acabat, aquell dia, la lectura de *La Chute* —1956— creient que la *culpa* imperdonable constituïa una interrogant categorial antropològica que obria la porta a Allò Altre. Però, l'última paraula, un adverbi —*Heureusement!*, “Per sort” — em va enfonsar en una decepció trista. La nit fou penosa, lamentable diria.

El protagonista decidí no salvar una noia que cridava ¡auxili! en les aigües del riu Sena. Era de nit i no el va veure ningú. Era culpable d'una mort.

¡Oh, noia, torna a llençar-te una altra vegada a l'aigua perquè jo tingui una segona oportunitat de salvar-nos tots dos... Quina imprudència! Suposem que ens agafessin la paraula... ¡L'aigua està tan freda!... Ara ja és massa tard. Sempre serà massa tard. “Sortosament”.

Aquest pessimisme, no obstant, està constantment fiblat per certa esperança com es constata *en el text que porto de L'Homme Révolté* —1951—:

Comment vivre sans la grâce, c'est le problème qui domine le XXe siècle.

En el mateix assaig obtenim una resposta encara que sigui ambigua. És aquesta:

La vraie générosité envers l'avenir consiste à tout donner au present.

Es pot interpretar com entrega total a l'instant marginant tant la utopia religiosa com la utopia revolucionària —marxisme i anarquisme— o bé pot ser entesa la frase com lliurar-se al present cara a un futur intrahistòric entusiasmant. En aquest segon supòsit ens podria ajudar el concepte de *autrui* o de *visage* de Lévinas. En el seu dia em

vaig inclinar per la segona alternativa entenent que tota la producció de Camus és una crida que cal respondre.

L'obra del meu literat resulta més insinuant llegida a través de la noció de *parole parlante* de Merleau-Ponty tal com aquest la desenrotlla tant a *Phénoménologie de la perception* —1945— com a *Le Visible et l'invisible* —1964—. *La parole parlant* transcendeix l'univers dels significats ja sedimentats i es llança a buscar significats en el seu estat naixent, els quals objectiven en paraules *un certain silence*.

El dia 13 de desembre de 1957 després de rebre el Premi Nobel respon d'aquesta manera a un jove algerià que qüestionava el seu comportament:

Je crois à la justice, mais je défendrait ma mère avant la justice.

De la mare en tenim percepció, no així de la justícia universal i perfecta. Tanmateix cal intel·ligir la següent cita:

Continuo creient que el món està mancat de sentit superior, però estic segur que hi ha alguna cosa que té sentit; és qüestió de l'home atès que únicament ell exigeix tenir-lo.

I va arribar el dia de defensar la meua Tesi Doctoral. Tingué lloc en un saló *ad hoc* del Rectorat a la Plaça de la Universitat. Fou l'any del Senyor de 1961. Cantava la primavera. El sol va acompanyar-me igualment que la meua germana Maria. El permís per a la lectura de la Tesi venia, en aquells dies de plom cendrós, de la capital de l'Estat. Tardà molt a arribar. Camus era autor prohibit. Finalment es concedí gràcies a la intervenció del Catedràtic Joaquim Carreras Artau en el Ministeri d'Educació on era respectat.

El tribunal estava format pels catedràtics Joaquim Carreras Artau, Jaume Bofill, José Alcorta, José Mª Valverde i Joan Tusquets. De tots ells només Valverde coneixia bé Camus. Els quatre restants es van limitar a plantejar-me problemes filosòfics pertinents.

Dues vegades va equivocar-se Camus, a la seva vida. Al juny de 1934 es casava; dos anys després trencava el compromís. El 1940 s'esposà amb Francine Faure; això perdurà. A finals de 1934 s'adhereix al partit comunista; el 1937 l'abandonava. Jo he

fallat més vegades. A part hi ha els càtars, els purs, els comunistes i els seus successors; aquests no cauen mai en error: són infal·libles, perfectes.

Furgant la meva memòria curulla de vida biogràfica, sepultada ja, desemmascaro un tercer nucli d'influx d'Albert Camus sobre el meu pensament conclusiu; és a dir, terminal, definitiu m'arrisco a dir. No m'està permès donar salts considerables ja que no puc agafar carrera . Falten escassos metres per al límit a partir del qual impera únicament l'ombra tofuda, massissa.

Accomplir une vérité qui est celle du soleil et sera aussi celle de ma mort.
(Noces, 1939).

Amor a la vida, al cos, a la naturalesa. La resta defunció i ruïna. Camus a la vida va dir-li *oui, un oui définitif... Se nourrir de l'intensité du moment.* A *Actuelles-I* ho reforça de la manera següent:

He nascut pobre sota un cel joiós. Enmig d'una naturalesa amb la qual estic en harmonia.

En una casa de camp pobra, sense electricitat i desproveïda— d'espai, hi vaig redactar al llarg de tres estius —de tres mesos cada un— la meva Tesi Doctoral sobre Camus. Els seus textos em penetraven còmodament. Els bevia amb naturalitat. I el camp —sol, ocells, pluges, vents— m'abraçà sense fatigar-me. Foren els estius de 1958, 1959 i 1960.

Aquesta amorosa entesa de la terra i l'home... Ah! A aquest acord em convertiria si no fos ja la meva religió.

Foren tres estius que s'alimentaven tanmateix dels meus tres anys, els de la guerra civil espanyola, dels meus tres anys transcorreguts en el ventre de la mateixa casa rústica emmarcada igualment per avellaners, oliveres i ametllers. La guerra civil amb les seves quatre estacions, cada any, llavors, em va casar amb la natura. Els meus vuit, nou i deu anys van quedar batejats en el mateix fons endotímic pel sol, l'aigua, el fred, la calor, les aus, les guineus, el vent que al meu poble és impetuós, és el *seré*. El

poble dista mitja hora de la casa de camp. El meu “cos-ànima” esperava ja Camus i l'encontre va tenir lloc a París anys més tard.

El bateig de tres anys de durada reviscut durant els mesos d'estiu de confecció de la Tesi cal intel·ligir-lo des del concepte de *sense-data* de Russell a *Knowledge by acquaintance and knowledge by description —1911—*. Les coses que percebem no coincideixen amb les coses existents més enllà de la seva percepció. No es pot confondre —cosa d'ingenus— la percepció amb l'objecte físic percebut. Però sigui com sigui;

Hors du soleil, des baisers et des parfums sauvages, tout me paraît futile.
(*Noces*, 1939)

Perquè com escriu Lévi-Strauss a *Anthropologie structurale Deux —1973—* la mateixa humanitat no és més que una *possibilité* de la naturalesa. No hem de fer res més que:

Accomplir une vérité qui est celle du soleil. (*Noces*, 1938 i 1947).

Tal sensibilitat ja ens ve del poeta grec Aiskylos —Èsquil— que va viure entre l'any 525 i el 456 aC. Ens deixà escrit: *pontiôn kumatôn anérthmon gélasma* —“l'innombrable somriure del mar”; valgui per als saberuts polítics de l'Estat Espanyol que han despulat l'ensenyament del seu hàbit grec—.

Sent ja escolapi, concretament el 1953, vaig organitzar l'escoltisme als col·legis de Catalunya convençut del valor educatiu de la naturalesa. Amb un grup de nois vaig pujar al Pic de l'Aneto de 3.404 metres. Campament a la vall. Aire, neu, núvols blancs i també foscos anunciant la tempesta:

Em vaig despertar amb les estrelles sobre el rostre. Els sorolls del camp pujaven fins a mi. Olors de nit, de terra, de sal em refrescaven les temples. La meravellosa pau d'aquest estiu endormiscat em penetrava com una marea. (*L'Étranger*, 1942)

Em sembla oportú en aquest punt referir-me al concepte de *chair* que Merleau-Ponty desenrotlla en el seu llibre *Le Visible et l'invisible —1964—* on *chair* queda

definida com la unitat de l'èsser en tant que és alhora *voyant-visible*. No prossegueixo amb aquesta consideració, per a la meva hermenèutica de Camus, però estic convençut que donaria els seus fruits.

Il n'y a pas de honte à être hereux. Mais aujourd'hui l'imbécile est roi, et j'appelle imbécille celui qui a peur de jouir. (Noces, 1938 i 1947)

Vulguis o no, anys després vaig llegir aquesta noció a través de la *liebe* freudiana. *Eros* designa l'instint sexual al servei de la vida oposant-se a *Thàtatos*; *Eros* manté en cohesió tot el que està viu. En els escrits de Freud es dona polisèmia al voltant d'aquesta idea; tot i així es podria afirmar que el mot llatí *libido* apuntaria a la dimensió sexual mentre que la paraula grega *Eros* assenyalaria vers l'espai instintiu — *Trieb* en alemany— i el terme *Liebe* indicaria l'esfera del que és psíquic. Malgrat tot persisteix en Freud una terminologia polisèmica al llarg de la seva evolució intel·lectual. A Lacan, en canvi, el *Principe de plaisir* queda definit amb major seguretat i no es confon mai amb la *sensation de plaisir*; el *Principi de plaer* sosté que el psiquisme tendeix a evitar allò desagradable o dolorós tot buscant la fruïció.

Creiem que la felicitat és la més gran de les conquestes, és actuar contra el destí que se'ns ha imposat. (Lettres à un ami allemand, 1948)

Aquesta cita de Camus la vaig interpretar segons els conceptes freudians de *Lebenstrieb* i de *Todestrieb* que d'alguna manera repeteixen les nocions del filòsof grec Empèdocles —483-424 a.C.— de *philia* i de *neikos*.

En la mitologia grega *Eros* és el déu de l'amor, aquell diví que assegura tant la continuïtat de les espècies com la cohesió interna del *kosmos*. Tant el *Kama Sutra* —segle III— del braman Vatsyayana com l'*Ars amandi* —segle I— d'Ovidi van insistir en el valor de l'amor; ara bé, només el *Kama Sutra* concedeix a l'amor la funció de l'equilibri còsmic. També podem llegir a Publius Ovidius, que tracta de com captivar la dona cobdiciada, com un cas concret d'ordenació del tot,

Impacient esperava el dissabte per a estrènyer el cos de Maria (L'Étranger, 1940, 1942)

L'amor és desig i Freud el capta gràcies al *Traumdeutung*. El que hem somiat és una formació psíquica inconscient interpretable com a realització emmascarada d'un desig rebutjat. Els somnis no consisteixen en evasions nocturnes ni tampoc en divagacions cerebrals o bé en revelacions supernaturals; no són més que el treball nocturn del nostre desig somiador. Estimar és ansiar.

L'últim vers amb què el poeta francès Paul Valéry —1871-1945— tanca la seva poesia *Cimetière marin* —a *Charmes*, 1922— sona així:

Le vent se lève, il faut tenter de vivre.

A pesar de l'òbit cal tenir coratge de viure. El poema està enquadrat en el cementiri del poble de Sète, prop de Montpellier, cementiri que rep contínuament la carícia del Mediterrani. Una meditació al voltant de la vida i la mort. Valéry va ser enterrat en aquest cementiri; el vaig visitar fa anys amb la meva germana Maria. Se'm va fer present Camus. En aquest instant el record esquinçador evoca el cementiri de Montjuïc on el que resta de Maria es podreix a la fossa comuna. A ella no li pertany ja el *tenter de vivre*.

La temàtica del plaer de viure de Camus hauria de considerar-se amb el prisma de la *Tiefenpsychologie* freudiana, però se m'acabà el temps. L'*Ödipuskomplex* amb la seva barreja conflictiva de sentiments tendres, orientats cap a la mare, i de sentiments hostils, dirigits al pare, podria constituir un punt d'arrencada estimulante.

La lluita “vida-mort” o “plaer-dolor” portà Camus a la mesura., al capteniment i no al frenesí i a la disbauxa. *Sophrosyne*, en Camus, i mai *hybris*, desmesura.

Albert Camus està enterrat a Lourmarin, poblet de la Vaucluse, al peu de la cadena de muntanyes de Liberon. Tres Nadals els vaig passar en aquell indret, a l'hotel Le Moulin de Lourmarin que gaudia d'un bon restaurant. Va interessar-me el lloc, sens dubte, però l'atractiu el constituïa la tomba de Camus, el lloc sagrat que es trobava a quinze minuts, a peu. Els estius de 1946, de 1947 i de 1948 Camus va residir als voltants de Lourmarin. El novembre de 1958 es va comprar una casa al poble amb els diners del Premi Nobel que li havien atorgat el 17 d'octubre de 1957. En un dels tres Nadals vaig xafardejar l'habitable des de l'exterior. Estava dubtant si trucar a la porta quan va sortir de la vivenda la filla acompanyada d'un gos de proporcions considerables. Vaig desistir pel posat ferreny de la dona i del gos que no presagiaven trobades afortunades.

A *Noces* Camus proporcionava un motiu per a lliurar-se a les terres del *Midi* francès:

Què n'he de fer d'una veritat que no s'ha de podrir? No estaria a la meva mesura.

Quin esdevenir li aguarda, a l'ésser humà?

L'homme sans autre avenir que lui même.

Noces, obra publicada a Alger el 1939, reuneix quatre assaigs on dóna la cara per amor a la vida; és a dir, per la bellesa dels cossos i per l'exuberància de la natura. Tant la filosofia grega com la cultura llatina i la permanència del Mediterrani van assegurar a Camus que el món està obert i se'ns dóna. Bodes, doncs, amb la terra i el mar seguint la lliçó de Nietzsche. L'ésser humà està lliurat a si mateix contra tots els prejudicis metafísics. Aquesta és la lliçó de *Noces*. Les sensacions ens posen en contacte amb la frescor virginal. El goig és la suprema passió. Al cap i a la fi com assevera Merleau-Ponty a *Phénoménologie de la perception —1945— Le corps fait le temps au lieu de le subir*. Per tal motiu Camus escriu a *L'Étranger —1942—*:

Tinc massa feina portant el meu amor. No em puc carregar, doncs, amb el dolor del món.

Mesura, moderació, capteniment, prudència. Els messies i redemptors pengen d'una creu. S'han cregut divins i acaben sent deus morts. L'ésser humà no és déu. *Gnothi seauton* dèlfic: accepta les teves fronteres i no pretenguis igualar-te als deus. L'última part de *L'homme révolté —1951—* titulada *La pensée du midi* mostra que la filosofia ha de desembocar en una *philosophie des limites*. Tal procedir filosòfic aguanta la tensió entre allò irracional i allò racional, la política i la moral, la violència i la mansuetud, la justícia i la llibertat. Vaig exposar tals idees a la Universitat de Groningen, Holanda, convidat pel catedràtic Delfgaauw, el 1966. Va ser una manera de presentar-los les primícies de la meva Tesi Doctoral. Recordo com una cita que els vaig comentar de Camus els va preparar particularment ja que es tractava d'un professorat majoritàriament protestant. Fou aquesta:

S'il y a un péche contre la vie ce n'est peut-être pas tant d'en désespérer que d'espérer une autre vie. (Noces, 1939)

El dia 4 de gener de 1960 Albert Camus mor, a l'acte, d'accident automobilístic a Villeblevin prop de Montereau. Conduia Michel Gallimard, el seu editor. Abans de retirar-me al cementiri penso saludar-lo una última vegada a la seva tomba de Lourmarin.

El Professor Conrad Vilanou, de la Universitat de Barcelona, en l'estudi que va fer dels meus tres volums autobiogràfics es refereix explícitament a la influència de Camus sobre la meva producció escrita. Jo no hi havia reflexionat abans. El text de Vilanou, penetrant i documentat, m'ha fet redactar aquestes pàgines. Agraïxo al Professor la seva agudesia.

Per acabar aquest capítol a manera de *post scriptum* subratllo que Camus ha pesat fins i tot en el meu estil literari tal com el mateix Camus reconeix del seu:

Gide a régné sur ma jeunesse ou pour être exact, la conjonction Malraux-Gide.

M'impactà en la nit de París, quan vaig obrir el llibre de *L'Étranger* el seu començament:

Avui ha mort la meva mare. O potser va ser ahir; no ho sé.

Estil adust, però intens. M'agradaria dominar-lo, encara que no he passat de simple aprenent.